

Návrh Červeného seznamu ohrožených druhů motýlů České republiky

(pracovní verze)

Jiří Vávra

Autor tohoto příspěvku se zabývá studiem motýlů od roku 1963 a především studiem drobných motýlů (tzv. microlepidoptera) od roku 1983. Provádí inventarizační průzkumy řádu Lepidoptera na lokalitách, kde existují investiční záměry, kterými mohou být ohroženy cenné biotopy a druhy. Dále provádí inventarizační průzkumy v územích legislativně chráněných. Středem jeho zájmu jsou především bionomie a vztahy motýlích druhů ke stanovištím a živným rostlinám.

Předkládaný materiál vznikl v reakci autora na nedávno publikovaný Červený seznam ohrožených druhů bezobratlých České republiky autorů FARKAČ J., KRÁL D. & ŠKORPÍK M. (eds.) 2005, na část věnovanou řádu Lepidoptera. Jakkoliv je toto dílo vzniklé za grantové finanční podpory unikátním a užitečným počinem velice potřebným především v ochranářské praxi, vedlo autora tohoto příspěvku k zamyšlení nad oprávněností zařazení konkrétních druhů motýlů do seznamu ohrožených druhů. Autor tohoto příspěvku zaměřený především na drobné motýly a na ochranářskou praxi vytvořil vlastní seznam ohrožených druhů motýlů odrážející jeho názor na současný stav ohrožení motýlích druhů České republiky.

Potřeba existence Červených seznamů je sama o sobě spornou záležitostí. Takovéto seznamy u mnohých (především lepidopterologů-sběratelů) vyvolávají obavy z možného zneužití takovýchto seznamů orgány ochrany přírody, dostanou-li do ruky takovýto nástroj, s jehož pomocí bude možné postihovat každého, kdo se nějak svou aktivitou (například sběrem imág ve volné přírodě) dotkne **druhů** uvedených mezi ohroženými. Tyto obavy autor tohoto textu nesdílí. Vnímá však jako naprosto naléhavou potřebu Červeného seznamu ohrožených druhů jako legálního nástroje nezbytného pro prosazování ochrany **biotopů**. A z tohoto důvodu je naprosto nezbytné, aby Červený seznam odrážel reálnou situaci ohrožení druhů.

Pro to, aby takový seznam ohrožených druhů byl směrodatný pro ochranářskou praxi, musí být vypracován s náležitým přehledem v jednotlivých systematických skupinách organizmů. Autor tohoto textu se nemůže ubránit dojmu, že především ve skupinách tzv. drobných motýlů byly seznamy ohrožených druhů vypracovány bez dostatečné znalosti rozšíření, potravních a stanovištních nároků druhů, bez čehož nelze samozřejmě kvalifikovaně argumentovat při stanovení ohrožení druhů. Je samozřejmé, že při tak vysokém počtu druhů uváděných z území České republiky je předpoklad detailní znalosti rozšíření a skutečného ohrožení druhů obtížně splnitelným cílem. Nicméně při znalosti bionomie posuzovaných druhů a dostupných monografických prací uvádějících jejich geografické rozšíření se lze jakési přijatelné úrovně věrohodnosti odborného odhadu ohrožení druhů alespoň přiblížit. Pokud bychom takovýto přístup odmítli, pak by bylo nutno opustit myšlenku na vytvoření jakéhokoliv Červeného seznamu ohrožených druhů.

Červený seznam ohrožených druhů citovaných autorů obsahuje řadu druhů, které dle názoru autora tohoto příspěvku ve skutečnosti ohroženy nejsou a naopak v seznamu chybí řada druhů evidentně ohrožených zánikem jejich stanovišť a ústupem jejich živných rostlin. Orgány ochrany přírody na různých úrovních je požadováno, aby výsledky inventarizačních průzkumů prováděných pro účely ochrany přírody či jako součást studií E.I.A. či studií potřebných při řešení sporů mezi ochranářskými zájmy a stavebními záměry se odvolávaly na citovaný Červený seznam autorů Farkač et al. 2005. Avšak v situaci, kdy autor průzkumu na jím zkoumané lokalitě zaznamená druhy, které jsou evidentně ohrožené a pro jejich ochranu

nenalezne odpovídající legislativní oporu a tyto druhy nejsou považovány za ohrožené ani s odvoláním na Červený seznam ohrožených druhů, lze pak jen velmi obtížně prosazovat ochranu těchto druhů a jejich stanovišť.

Nutno uvést jeden důležitý aspekt významu Červených seznamů – je třeba je chápat jako jakýsi předstupeň ke skutečné legislativní ochraně druhu, jejíž uvedení do praxe pro svou zdoluhavost nemusí být v některých případech dostatečně rychlé pro nutnou ochranu akutně ohrožených populací citlivých druhů. Červené seznamy by měly být projektanty takto chápány a specialisty působícími v ochraně druhů a stanovišť prosazovány. Neměly by být ani jednou ze stran znevažovány jako nezávazná doporučení.

Ze shora uvedených důvodů se autor v tomto příspěvku pokusil, na základě studia množství monografických systematických a zoogeografických prací, svých vlastních zkušeností a na základě konzultací s dalšími odborníky v oboru, vytvořit vlastní návrh Červeného seznamu ohrožených druhů motýlů České republiky. Publikovaný Červený seznam citovaných autorů mu přitom byl výchozím materiálem, k němuž zaujal toto stanovisko:

- Na str. 36 a dále v odstavci „Kritéria pro zařazování bezobratlých do jednotlivých kategorií ohroženosti“ (zpracoval M. Škorpík) je správně uvedeno, že kritéria IUCN nejsou použitelná pro stanovení ohroženosti jednotlivých druhů bezobratlých, a tedy ani v případě motýlů, především z důvodu neznalosti a nedostupnosti dat pro takového hodnocení. Mnohá konstatování v úvodních odstavcích této kapitoly pravdivě uvádějí těžkosti spojené s posuzováním ohroženosti populací, z nichž je nutno jednoznačně vyvodit, že klasifikace ohrožených druhů na základě pravidel stanovených pro obratlovce je pro bezobratlé nepoužitelná.
- Správně je v odstavci „Pravidla pro výběr druhů, doporučená zpracovatelům jednotlivých skupin pro červený seznam bezobratlých“ uvedeno, že „...ohroženost bezobratlých (rozuměj druhu) lze vztáhnout k ohroženosti biotopu...“.
- Z výběru druhů motýlů zařazených do jednotlivých kategorií ohroženosti vyplývá, že autoři často zaměňovali pojem „ohroženost druhu“ s pojmem „vzácnost druhu“. Je nutno si uvědomit, že druhy vzácné nemusí být ve všech případech vzácné proto, že jejich populace jsou ohroženy a na ústupu. Například některé vzácné druhy horské nejsou prakticky vůbec ohrožené díky odlehlosti jejich stanovišť, případně jiné druhy se mohou jevit jako vzácné jen díky jejich skrytému způsobu života či neznalosti jejich bionomie.
- Je nutno rozlišit druhy ohrožené známými příčinami – úbytkem vhodných stanovišť a živných rostlin, klimatickými změnami apod. – od druhů, jejichž populace jsou na ústupu z neznámých příčin. Tak je tomu v případě některých relativně dobře prostudovaných denních motýlů, jejichž populace slábnou, aniž známe důvody. Je třeba si pak postavit otázku, jaký význam má zařazení těchto druhů mezi ohrožené, když není v lidských silách proti této tendenci cokoliv podniknout.

S ohledem na skutečnost, že nelze pro stanovení ohroženosti bezobratlých použít kritéria používaná v případě obratlovců, nepovažuje autor za vhodné používat pro bezobratlé stejné kategorie ohroženosti. Použil proto jednodušší třístupňovou kategorizaci používanou doposud v národní legislativě: druh kriticky ohrožený, silně ohrožený, ohrožený. Přitom velmi zhruba lze jednotlivé stupně ohroženosti druhu charakterizovat takto:

druh kriticky ohrožený je druh, jehož biotop, na který je vázán a/nebo jeho živná rostlina, jsou kriticky v podmínkách České republiky ohroženy

druh silně ohrožený je druh, jehož biotop, na který je vázán a/nebo jeho živná rostlina, jsou významně v podmínkách České republiky ohroženy

druh ohrožený je druh, jehož biotop, na který je vázán a/nebo jeho živná rostlina, jsou méně významně v podmínkách České republiky ohroženy

Jako další hledisko ohrožení byl vzat fakt izolovanosti populací některých druhů, jejichž existence je ohrožena možným zánikem jediné populace nebo několika málo populací v rámci České republiky.

Ve smyslu shora uvedených zásad nebyly oproti Červenému seznamu citovaných autorů do seznamu ohrožených druhů zahrnuty druhy vzácné, avšak zjevně ničím ohrožované. Naopak byly do seznamu zahrnuty mnohé druhy, jejichž biotopy a živné rostliny jsou na ústupu. V rámci tzv. denních motýlů byly většinou převzaty názory citovaných autorů, ačkoliv je zjevné, že v mnohých případech slábnoucích populací není známa příčina tohoto znepokojujícího jevu a není proto ani známo, jak těmto tendencím zabránit.

V navrženém seznamu ohrožených druhů motýlů České republiky jsou kromě kategorií ohrožení slovně uvedeny i důvody pro zařazení druhů do těchto kategorií. Ty vycházejí z konkrétních stanovištních a potravních nároků ohrožených druhů a ohrožení stanovišť a živných rostlin v podmínkách České republiky (cf. Chytrý, Kučera & Kočí (eds.) 2001, MORAVEC et al. 1995, Procházka 2001).

Seznam zkratk použitých v tabulkovém přehledu ohrožených druhů motýlů České republiky:

Sloupec	Zkratka	Význam
Návrh Červeného seznamu (Vávra)	O	ohrožený
	SO	silně ohrožený
	KO	kriticky ohrožený
RL (Red List autorů Farkač et. al. 2005)	NT	téměř ohrožený (near threatened)
	VU	zranitelný (vulnerable)
	EN	ohrožený (endangered)
	CR	kriticky ohrožený (critically endangered)
Poznámka	Natura 2000	obsažený ve Směrnici Rady 92/43/EHS, Příloha II.
	Vyhl. O	obsažený ve vyhlášce 395/92 Sb. na stupni ohrožený
	Vyhl. SO	obsažený ve vyhlášce 395/92 Sb. na stupni silně ohrožený
	Vyhl. KO	obsažený ve vyhlášce 395/92 Sb. na stupni kriticky ohrožený

Rekapitulace počtu druhů obsažených v Červených seznamech autorů Farkač et. al. 2005 a Vávra

RL Vávra		RL Farkač et al. 2005	
O	180	NT	58
SO	83	VU	111
KO	19	EN	84
Celkem	282	CR	37
		Celkem	290